

Ahlholm, Aku 2021: Vargens röst – rovdjursdiskursen i finsk, finlandssvensk och svensk press från 1990-talet till 2010-talet. *Folkmålsstudier*, nr 59. S. 199–205.

VARGENS RÖST – ROVDJURSDISKURSEN I FINSK, FINLANDSSVENSK OCH SVENSK PRESS FRÅN 1990-TALET TILL 2010-TALET

Lectio praecursoria i ämnet svenska språket vid Jyväskylä universitet 5.2.2021
Aku Ahlholm

Det hände i ödemarken vid ryska gränsen i Kuusamo. Jag och min bror Olli skulle övernatta vid en liten sjö vars motsatta strand hörde till Ryssland. Skogen var alldeles stilla, när det började blixtra – tystlåtna blixtrar i augusti. Då hörde vi det. Bakom sjön, bakom gränsen, någonstans i det blixtrande mörkret: vargens röst.

Det är enda gången som jag har hört den rösten. Jag har några gånger sett vargspår, eftersom vårt hus ligger inom ett revir. Om jag endast trodde mina egna ögon och öron skulle jag anta att det har funnits högst tio vargar i världen.

Men jag måste tro på vad andra människor säger. Forskare, grannar, föräldrar, idrottsförebilder, musikstjärnor eller medier. Vi hör olika röster hela tiden och vi måste göra val: vilka är de som jag tror på, vilka är de som du tror på. Vår uppfattning om verkligheten byggs upp under hela vårt liv, den blir socialt konstruerad. Filosofiskt talar man om socialkonstruktivismen. (Berger & Luckmann 1966.)

I dag talar vi om vargen i nyheterna. Vad har ett djur i naturen med oss människor att göra och det som var och en av oss tror på? Mycket. Vargens röst i medierna tillhör människorna. Det är sällan journalister skriver om hur vargen ylar. Det är sällan man skriver ur vargens synvinkel. Detta faller sig naturligt: tidningarna skrivs av människor för människor.

Vargen är ett exempel på en samhällsfråga som orsakar oenighet – mellan människorna. Ska den jagas? Hur många är vargarna? Är de vargar eller hybrider? Ska man flytta in nya vargar i landet för att förhindra inavel? Eller ska man freda vargen så att nya vargar lyckas vandra in i landet? Ska man vara rädd för vargen? Eller ska man vara orolig för den biologiska mångfalden? Många frågor, många kontroverser.

Vargen är en politisk fråga. I vargnyheter har journalisterna citerat riksdagsledamöter, ministrar – t.o.m. kungen. Man försöker lösa vargfrågan med politiska beslut och förvaltningsplan. Vargen är fortfarande en nyhet. I vinter har man i Finland och i Sverige publicerat nyheter om att någon har sett en varg. Dessutom har vi läst internationella och nordiska vargnyheter om politisk oenighet: USA tog bort vargen från listan över hotade arter (DN 29.10.2020). I Finland har viltmyndigheterna beviljat tillstånd att fälla två

vargflocker (YLE-FNB 10.1.2021). I Sverige har man varit rädd för Skånevargen (DN 9.1.2021).

Har nyheterna handlat om vargen? Eller har det varit fråga om vår rädsla eller beundran, våra värderingar och våra känslor? I nyhetstexterna presenteras olika röster. Man kan kalla dessa för så kallade primära röster: röster som tillhör de personer som journalisterna har intervjuat. Många av dessa röster hänvisar till andra röster och de kallas därför sekundära röster. Detta visar att dessa personer litar på olika auktoriteter. Verklighetsbilderna är socialt konstruerade på olika sätt.

När man uttrycker sig – talar eller skriver – kan man säga att den här sociala praktiken förverkligas i form av diskursiv praktik (se van Leeuwen 2008: 7, Gustafsson 2009, Haglund 2009: 23, Westberg 2016: 25). När journalisterna skriver – till exempel vargnyheter – överförs dessa olika diskursiva representationer i nyhetstexten. När en röst säger att vargen ska jagas bort härifrån letar journalisten fram en annan röst – och ringer upp en annan person som menar att vargen ska bevaras i området.

I nyhetstexten bildas nu en dialog mellan två personer som möjligen aldrig skulle diskutera med varandra i verkligheten. Två olika diskursiva representationer möter varandra i nyhetstexten, i nyhetsverkligheten. Det är två olika sociala praktiker, två personer med olika världsbilder, två personer som under sina liv har hört olika sekundära röster. Således blir även rovdjurskonflikten en social konflikt (se Ednarsson 2010). Det är värden, värderingarna, känslorna, kulturen, bakgrunden som talar i oss – och som strider mot varandra.

År 2013 publicerades nyheter om en olaglig vargjakt i Perho i Finland. Nyhetstexterna visade att det som vi människor ”vet” snarare är något som vi tror. Österbottniska *Vasabladet* publicerade 50 nyhetstexter om händelseförloppet och presenterade två olika forskarauktoriteter. Först skrev man att forskare med DNA-test hade bevisat att djuren i Perho var vargar och inga hybrider: ”Vargarna var inga hybrider”, stod det i rubriken (VBL 2.3.2013). Ett år senare publicerades en ny text där en annan forskarröst kom med ett motsatt innehåll: ”Perhos vargar var hybrider” (VBL 15.3.2014). Nyheterna om rättegången visar att jägarna litade på den nya forskarrösten som stödde deras syn på omvärlden. Myndigheterna litade på den tidigare forskarrösten som stödde deras syn. Men hur väljer man de sekundära röster och auktoriteter som man vill tro på?

Den sociala praktik som påverkar vår diskursiva praktik utvecklas i en komplicerad mental process, vilket gör att vi inte kan finna svar på alla frågor (van Dijk 1985, 1988). Men vi kan få större förståelse för hur en samhälls- eller politisk konflikt utvecklas i medierna. Vi kan förstå vad en värmländsk får-farmare menade när han enligt *Dagens Nyheter* sade: ”Jag tror det är fel att

tala om varghat. Det handlar snarare om hat mot myndigheter och överhet som låtit det gå så här långt.” (DN 2.1.2010)

Rovdjursdiskursen i medierna på 1990-talet handlade om konflikter mellan människan och naturen. Rösterna i nyheterna talade om rovdjuren. På 2000-talet och särskilt på 2010-talet talar rösterna snarare om andra människor. Man vill legitimera det som man själv uttrycker och delegitimera vad andra menar (se van Leeuwen 2008, Gustafsson 2009). Numera talar människorna i vargnyheterna alltså om varandra – i själva verket mera än om vargen.

I Sverige politiserades vargfrågan ytterligare på 2010-talet när regeringen, riksdagen och Naturvårdsverket började planera vargflytt. I Finland politiserades vargfrågan efter tjuvskytten i Perho som nämndes ovan. Vargen är ett i allra högsta grad politiskt djur. Det finns även andra exempel: laxen, björnen, örnen, renen. Termen har åter tagits i bruk. Enligt Aristoteles var människan det enda politiska djuret eftersom hon hade ordets makt (Perelman 1996, Lahtinen 2002: 10). I nyheterna använder människan – antikens politiska djur – ordets makt för att tala om vargen – det moderna politiska djuret.

Jag har i min avhandling presenterat hur olika människoröster är socialt uppbyggda, hur andra röster kan påverka ens egen röst. Dessutom har jag diskuterat hur journalisterna strukturerar dialog i nyheterna. Innan vi kan förstå rovdjursdiskursen i medierna måste vi förstå begreppet nyhet och grundprinciperna för journalistiken. ”Hund bet man”, är ingen nyhet. ”Man bet hund”, är en nyhet – en gammal jämförelse (Mediekompass 2018: 20). ”Varg dödade älg”, är ingen nyhet. ”Älgko dödade varg”, är en nyhet. Det har hänt på riktigt: i september 2004 vid gränsen mellan Kajanaland och Savolax i Finland. Även Dagens Nyheter rapporterade om fallet (DN 12.9.2004).

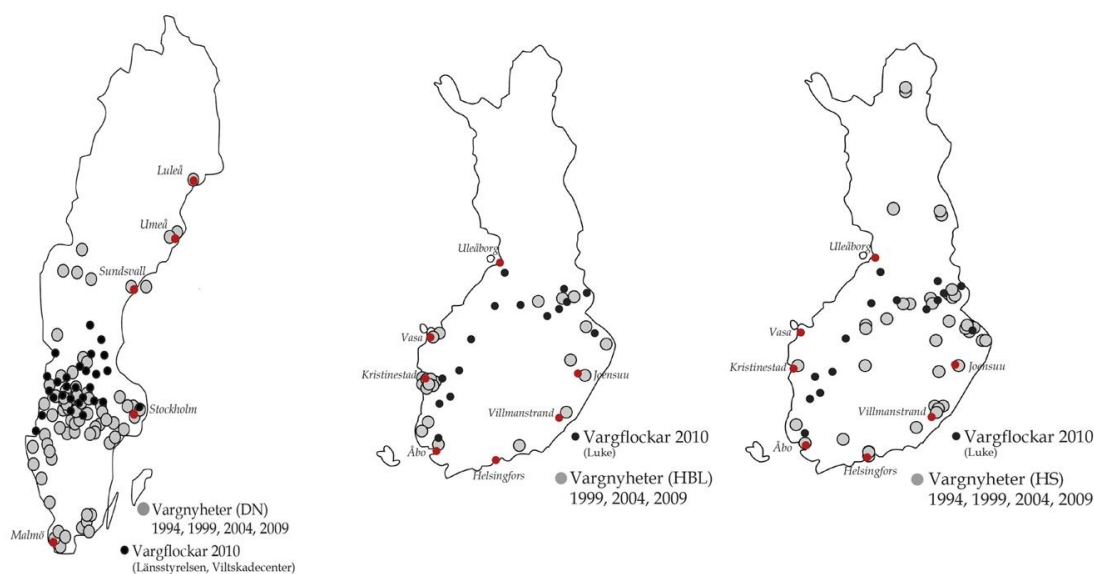
Nyheten kan definieras strukturellt eller pragmatiskt men den ska även definieras semantiskt: vad förstår vi med termen *nyhet* egentligen? Den förenklade förklaringen är en överraskning. När journalisterna sitter på en presskonferens, väntar de på information som överraskar dem. De tänker: ”Om jag blev överraskad, så blir även mottagaren det. Här har vi en nyhet.” Nyhet är således ett subjektivt begrepp.

Vargen har varit en nyhet nästan lika länge som man har publicerat tidningar och tidskrifter i Norden. Det var likadant redan år 1880 när vargen dödade ett barn i Åbotrakten i Finland. Dödsfallet blev en nyhetstext i minst 18 dagstidningar. Under samma år dog två andra barn i samma familj av scharlakansfeber men det skrev ingen tidning om. Ett ovanligt och överraskande sätt att dö var en nyhet redan för 140 år sedan. (Tikkanen 2019.)

En annan definition på en nyhet är förändring. Ju större förändringen är, desto större är nyheten. För att identifiera nyheter värderar journalisterna

händelser och fenomen med hjälp av olika nyhetskriterier: har det hänt nära oss, har det hänt nyligen, hur många är de som drabbas av händelsen.

Vargen är en nyhet när den betar sig ovanligt. ”Varg vandrade genom Helsingfors-trakten”, skrev Helsingin Sanomat år 2004 (HS 21.7.2004). Vargen i Helsingfors är en överraskande händelse och berör flera människor än vargen i en avlägsen vargskog. Detta leder till att medievargen inte är helt samma djur som vargen i naturen. Om man placerar vargarna och nyheterna på kartan ser man skillnaden (figur 1).

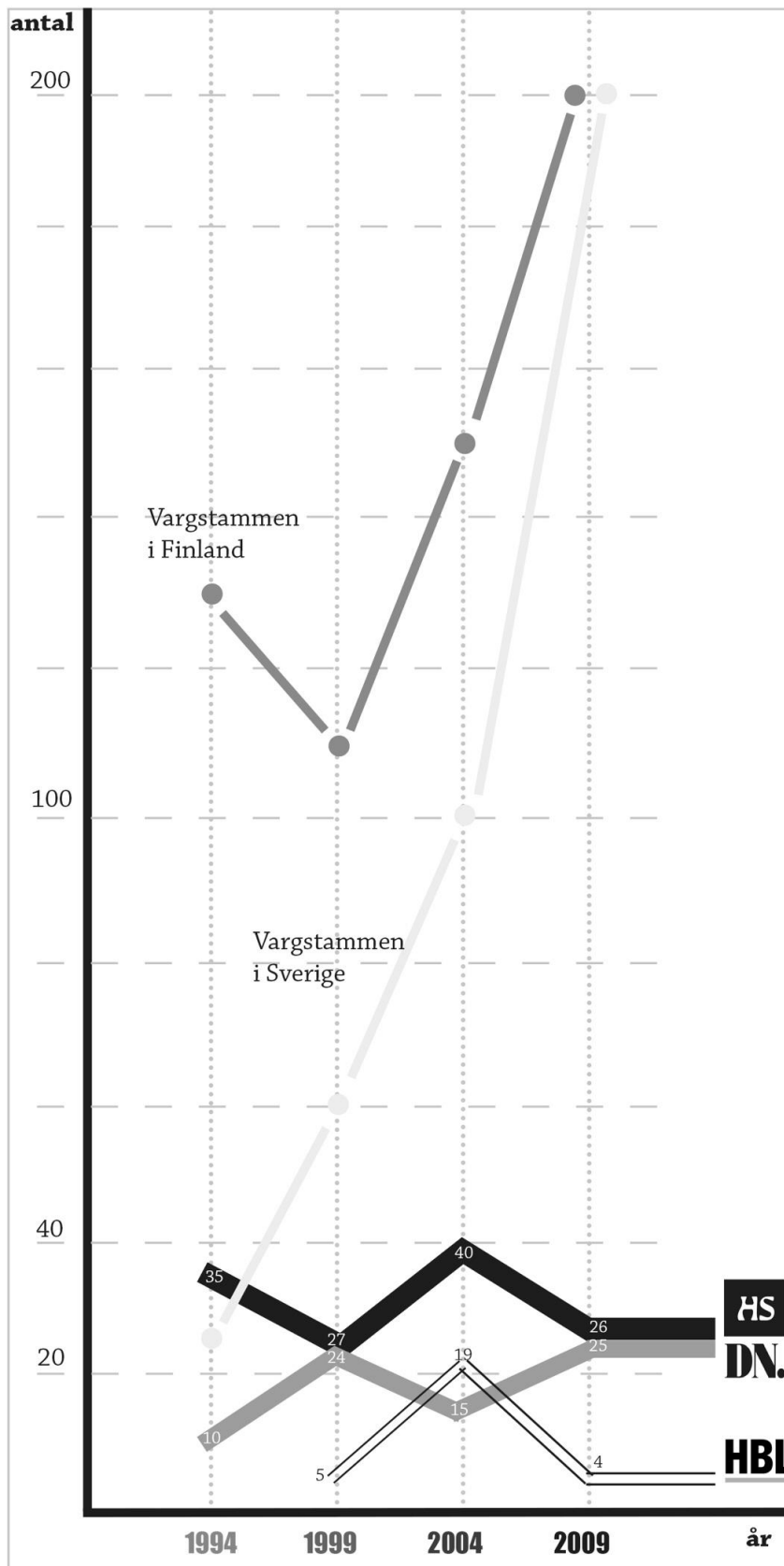

Figur 1. Vargstammen och vargnyheterna på kartan.

Det är inte överraskande och det påverkar inte vår vardag om vargen dödar älgar. Men om vargen dödar en hund, är det någonting annat.

Varför är det viktigt att känna till nyheter? Därför att mediaspråket kan påverka vår uppfattning om omvärlden. Det kan hända att konflikter blir häftigare tack vare medierna. Kriser kan se mer polariserade ut i nyheterna än vad de i verkligheten är. Kan det även hända att man – på grund av nyheterna – tror att vargen lever närmare städer och hotar människan mer än vad den gör i verkligheten?

Mediespråket innehåller emotiva uttryck. Vargen kan vara viktig. Den kan vara en metafor för ondska. ”Mannen är kvinnans varg” (DN 5.5.2004). Den kan döda, riva till döds, attackera, anfälla och göra mycket annat enligt nyheterna. Vilket intryck av vargen får de som läser dagstidningarna eller tittar på tv-nyheterna? Antalet vargnyheter kan minska när vargstammen växer. Så hände det i Sverige 1999–2004 och i Finland 2004–2009 (figur 2).

Figur 2. Utvecklingen av vargstammen samt antalet vargnyheter i Dagens Nyheter, Hufvudstadsbladet och Helsingin Sanomat 1994–2009.

I januari 2013 skrev lokaltidningen *Kainuun Sanomat* att lagen inte känner till hundvargen (KS 27.1.2013). Efter några månader vädjade de åtalade jägarna till den här punkten: de sade att de inte hade dödat fredade vargar utan hundvargar – djur som lagen inte känner till.

Hade journalistiken påverkat händelseförloppet?

Medierna utgör scenen för konflikter och kriser. Kan det finnas pjäser utan scener? Det kan det säkert: på papper, i tankarna, i planerna, men på scenen blir pjäsen levande och synlig. Medierna utgör den traditionella scenen för nyheter. Den har en viss struktur, vissa traditioner och etiska principer. Sociala medier är den moderna scenen för nyheter. De har en kortare tradition och inga gemensamma etiska principer.

Jag har studerat traditionella medier och deras språk som scen för vargnyheter. Jag har samlat in material från tiden före EU-medlemskapet till 2010-talet. Under den här tiden har medierna förlorat ensamrätten till nyhetsförmedlingen. Var och en av oss kan numera ha tryckeriet i fickan och nå en stor publik med en fyndig uppdatering.

I Norden talar vi om allemansrätten. Nu kan vi även börja tala om allemansnyheter.

I dag hör vargens röst till alla, men allemansnyheterna följer inte journalisternas etiska råd: de är inte allsidiga, de gör inte skillnad mellan nyhetstext och egen opinion, och de rättar inte fel information. Trots förändringen har journalisterna fortfarande ett stort ansvar. När lekmän blir osäkra om det de har hört om vargen av sina bekanta stämmer, kontrollerar de vad de traditionella medierna skrivit om vargen.

Rovdjurskonflikten har undersökts ur många perspektiv och av många forskare med olika vetenskapliga inriktningar. Medierna och mediespråket har tillsvidare fått lite uppmärksamhet. Medierna är inte helt neutrala parter som bara rapporterar om konflikter och kriser. De måste anses mer som medspelare i händelserna. Finns det konflikter så länge det finns nyheter eller finns det nyheter så länge det finns konflikter?

Vi talar i dag om vargen och vargnyheter, men likaväl kunde vi tala om vilka konflikter och kriser som helst och om hur medierna rapporterar om dem. I min metod kunde man ersätta ”vargen” med ”lagen om äktenskap”, ”invandrarfrågan” eller ”presidentvalet i USA”. Vilka är de som talar i konfliktnyheter, hur återger journalister olika röster och på vilket sätt talar rösterna om nyhetsobjektet – eller om varandra?

Sist och slutligen är det fråga om vad jag tror och vad du tror. Sist och slutligen är det våra värderingar, vår kultur och vår bakgrund som talar.

Litteratur

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1966). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Dagens Nyheter (2004). *Mannen är kvinnans varg*. DN 5.5.2004.
- Dagens Nyheter (2004). *Älgko dödade varg*. DN-TT-FNB 12.9.2004.
- Dagens Nyheter (2020). *Vargen inte längre skyddad i USA: Trump försöker locka väljare*. DN 29.10.2020.
- Dagens Nyheter (2021). *Två vargar spårade tillsammans i Skåne*. DN 9.1.2021.
- Van Dijk, Teun A. (1985). *Handbook of Discourse Analysis vol. II. Dimensions of Discourse*. London: Academic Press.
- Van Dijk, Teun A. (1988). *News Analysis. Case studies of international and national news in the press*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
- Ednarsson, Marcus (2010). *Svensk samhällsvetenskaplig viltforskning – en kunskapsöversikt*. Umeå: Umeå universitet.
- Gustafsson, Anna W. (2009). *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. Lund: Lunds universitet.
- Haglund, Björn (2009). Fritid som diskurs och innehåll. En problematisering av verksamheten vid afterschool-program och fritidshem. *Pedagogisk Forskning i Sverige* 1/2009, 22–44.
- Helsingin Sanomat (2004). *Susi vaelsi halki Helsingin seudun*. HS 21.7.2004.
- Kainuun Sanomat (2013). *Laki ei tunne koirasutta*. KS 27.1.2013.
- Lahtinen, Mikko (2002). *Ihminen, poliittinen eläin*. Tampere: Vastapaino.
- Van Leeuwen, Theo (2008). *Discourse and Practise. New tools for critical analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Mediekompass (2018). Statens medieråd. <http://www.mediekompass.se/wp-content/uploads/2018/12/9-Publicistguiden-2018-Vad-blir-en-nyhet.pdf>.
- Perelman, Chaïm (1996). *Retoriikan valtakunta*. Suomentanut L. Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Tikkanen, Jouni (2019). *Lauma. 1880-luvun lastensurmat ja susiviha Suomessa*. Helsinki: Otava.
- Vasabladet (2013). *Vargarna var inga hybrider*. VBL 2.3.2013.
- Vasabladet (2014). *”Perhos vargar var hybrider”*. VBL 15.3.2014.
- Westberg, Gustav (2016). *Legitimerade föräldraskap 1870–2010. En diskurshistorisk undersökning*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Yle-STT (2021). *Riistakeskus myönsi harvinaiset poikkeusluvut kahden susilauman tappamiseen – luonnonsuojelijat hermostuivat*. Yle 10.1.2021.